

UDK: 32Frank, I.

341.37(4)''1920''

327(497.5:439)

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 1. 3. 2022.

Prihvaćeno: 20. 6. 2022.

DOI: <https://doi.org/10.22586/csp.v54i2.21227>

Ivo Frank i revizija Trianonskoga ugovora

DOMAGOJ TOMAS

Filozofski fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Osijek, Hrvatska
dtomas@ffos.hr

DENIS NJARI

Filozofski fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Osijek, Hrvatska
dnjari@ffos.hr

U članku se na temelju nekoliko izvora koji su dosad slabije korišteni u hrvatskoj historiografiji, poput brošure Ive Franka *A revízió és a Horvátság (Hrvati i revizija)*, iznosi analiza Frankovih međuratnih stajališta o hrvatsko-mađarskim odnosima i Trianonskom ugovoru, uz popratnu historiografsku kontekstualizaciju. Cilj je rada ustanoviti razloge Frankova zaokreta od protumađarskoga političkog djelovanja prema sklonosti političkoj suradnji s Mađarima te prikazati njegovu viziju budućih hrvatsko-mađarskih odnosa u okviru srednjoeuropskoga prostora. Uz izvore i ostalu relevantnu literaturu, za potrebe analize problematike koja se iznosi u članku korištene su pojedine mađarske međuratne novine (*Pester Lloyd* i *Pesti Napló*) i periodičke publikacije (*Budapesti Szemle* i *Magyar Szemle*) pronađene na temelju pretraživanja digitalizirane građe. U prilogu rada donosi se cjelovit prijevod Frankove brošure s mađarskoga na hrvatski jezik.

Ključne riječi: Ivo Frank; političko iseljništvo; Mađarska; Trianonski ugovor; revizionizam

Uvod

U istraživanju modernoga i suvremenoga hrvatskog iseljništva hrvatska historiografija kronološki je uglavnom usmjerena na razdoblje koje prethodi Prvom svjetskom ratu te posebice na ono nakon Drugoga svjetskog rata, dok je međuraću u tom pogledu posvećeno najmanje pozornosti, odnosno članaka i studija. Doduše, ono je i kronološkim opsegom najmanje među tim trima razdobljima, ali je intelektualno, kulturno i politički izrazito dinamično i sadržajno. Među radovima koji su mu ipak posvećeni prednjače članci tematski vezani uz političko iseljništvo, i to ponajviše uz razvoj iseljničkoga Ustaško-domobranskog pokreta nakon 1929., kao i jedna opsežna studija Marija

Jareba o toj temi.¹ S druge strane, političkom iseljeništvu između 1919. i 1929. nije posvećena gotovo nijedna zasebna opsežna studija, a osnovne informacije o toj temi mogu se pronaći u poglavljima knjiga Jamesa Josepha Sadkovicha² i Dinka Čuture.³

Uloge Ive Franka u političkom iseljeništvu u tim se djelima autori tek rubno dotiču, a kao historiografska iznimka u tom smislu donekle se ističe članak Stjepana Matkovića o Frankovu političkom životopisu,⁴ u kojem je autor jedan dio posvetio i njegovim iseljeničkim godinama prije razdoblja diktature kralja Aleksandra I. Karađorđevića.

Jedan od ključnih razloga za takvo stanje svakako je očit nedostatak veće količine lakše dostupnih izvora⁵ za to razdoblje iseljeničke političke povijesti, a vrlo vjerojatno i izostanak iseljeničkih političkih akcija koje bi ozbiljnije utjecale na zbivanja u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS), odnosno uzdrmale njezinu unutarnju političku stabilnost, do čega će više puta doći nakon uvođenja Šestosiječanjske diktature. Tako, primjerice, recentna hrvatska historiografija pronalazi, prepoznaje i kritički obrađuje zanimljive relevantne izvore za iseljeničku političku povijest iz 1930-ih, poput rukopisa Mije Babića i Zvonimira Pospisila *Zašto sam danas u tuđini*,⁶ u kojem je „odozdo” objašnjena geneza ustaško-domobranske ideologije, organizacija pokreta te su istaknuti motivi autora za pristupanje njegovim redovima.

U svakom slučaju, među važnije intelektualne figure hrvatskoga iseljništva čitavoga međuraća valja uvrstiti Ivu Franka, čije je iseljeničko političko djelovanje u Budimpešti u hrvatskoj znanstvenoj javnosti također nešto slabije prepoznato.⁷ Uz isticanje Frankove aktivnosti u Hrvatskom komitetu⁸ i

¹ JAREB, *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941.*

² SADKOVICH, *Italija i ustaše 1927. – 1937.*, 35-42.

³ ČUTURA, *Stjepan Sarkotić*, 314-386.

⁴ MATKOVIĆ, „Prilozi za politički životopis Ive Franka”, 1067-1085.

⁵ Jedan od rijetkih zanimljivih objavljenih izvora koji se kao iznimka odnose na hrvatsko političko iseljništvo 1920-ih napisao je Emanuel (Manko) Gagliardi, jedan od istaknutijih političkih iseljenika u tom razdoblju. Vidi: GAGLIARDI, *Istina o hrvatskom emigrantskom revolucionarnom komitetu.*

⁶ Rukopis *Zašto sam danas u tuđini* objavljen je kao dio studije koju su priredili Goran Miljan i Ivica Šute. Vidi: MILJAN, ŠUTE, *Revolucionari i ubojice. Iz povijesti hrvatske nacionalističke emigracije u međuraća.*

⁷ Primjerice, u *Leksikonu hrvatskoga iseljništva i manjina* uopće nema natuknice o Ivi Franku.

⁸ Hrvatski komitet u literaturi se kod različitih autora javlja pod različitim nazivima: Hrvatski emigrantski revolucionarni komitet (Bogdan Krizman), Hrvatski emigrantski odbor (Manko Gagliardi), Hrvatski oslobodilački pokret i Hrvatski emigrantski komitet (Mladen Colić) i emigrantska Frankovačka stranka (Edmund Glaise von Horstenau). Vidi: MATKOVIĆ, „Prilozi za politički životopis Ive Franka”, 1075. – U okviru natuknice o „prvoj hrvatskoj emigraciji” u leksikonu *Tko je tko u NDH* (RAVLIĆ, „Prva hrvatska emigracija”, 478) nalazi se nekoliko površnih i pojednostavnjenih te netočnih podataka o Hrvatskom komitetu. Primjerice, navodi se da su Stjepan Sarkotić i Frank „nakon uspostave Kraljevine SHS 1918. ostali u izbjeglištvu u Austriji” te „osnovali Hrvatski emigrantski komitet”, iako se prema svjedočanstvima Aglaje Frank (supruga Ive Franka) u posjedu Stjepana Matkovića (MATKOVIĆ,

ulaganja diplomatskih napora u pronalaženje potencijalnih saveznika s talijanske, mađarske i crnogorske strane tijekom 1920-ih, u literaturi se na nekim mjestima spominje njegova navodna sve veća politička pasivnost 1930-ih, što u svojim zapisima donosi i Frankova supruga Aglaja.⁹ Ipak, navodi se i objava brošure *A revízió és a Horvátság*¹⁰ iz 1933., objavljene na mađarskom i njemačkom jeziku¹¹ u Budimpešti, kao glavnoga izvora za raščlambu Frankovih političkih pogleda iz 1930-ih.¹²

Međutim, ta brošura, kao povijesni izvor te svjedočanstvo Frankovih (geo)političkih promišljanja u budimpeštanskim iseljeničkim godinama, dosad nije prevedena na hrvatski jezik, što je jedan od mogućih razloga zbog kojih nije iscrpnije korištena u historiografskim interpretacijama. Taj smo tekst ovom prilikom stoga odlučili s mađarskoga izvornika prevesti na hrvatski, uz pripadajuću kontekstualizaciju koja mu prethodi, da bismo hrvatskoj historiografiji ponudili još jedan zanimljiv i lako dostupan izvor za buduće interpretacije koje će pomoći u slaganju mozaika povijesti međuratnoga političkog iseljeničtva.

Sadržaj brošure *A revízió és a Horvátság* ujedno će poslužiti za utvrđivanje Frankovih stavova o pitanju revizije Trianonskoga ugovora iz 1920., odnosno prikaz slabije poznata razdoblja Frankova političkoga iseljeničtva u Budimpešti. Naime, s obzirom na društveno-politički kontekst nastanka brošure, kao i Frankovu budimpeštansku fazu djelovanja u cjelini, čini se da Frank između dvaju svjetskih ratova na Mađare gleda kao na hrvatske političke saveznike. Međutim, pritom se nameće nekoliko zanimljivih pitanja na koja ćemo pokušati ponuditi odgovore. Prvo među njima vezano je uz uzroke Frankova zaokreta u političkim stavovima prema prirodi hrvatsko-mađarskih odnosa s obzirom na to da je u ranijoj fazi javnoga djelovanja, u vrijeme Austro-Ugarske Monarhije, javno manifestirao protumađarske stavove. Može li se u tom slučaju reći da su presudnu ulogu za promjenu Frankovih stavova odigrali politički događaji u Prvom svjetskom ratu, odnosno raspad Austro-Ugarske Monarhije i nastanak jugoslavenske države, ili postoje još neki važni čimbenici koji su utjecali na njegove stavove? Također, je li uopće moguće objasniti evoluciju Frankovih stajališta o hrvatsko-mađarskim odnosima samo na te-

„Prilozi za politički životopis Ive Franka”, 1075) te u Gagliardijevim zapisima (GAGLIARDI, *Istina o hrvatskom emigrantskom revolucionarnom komitetu*, 9-11) kao godina Frankova dolaska u iseljeničtvo spominje 1919. Osim toga, u leksikonu *Tko je tko u NDH* navodi se da su članovi Hrvatskoga komiteta „nakon odlaska A. Pavelića u emigraciju 1929., pristali uz njega i poduprli formiranje ustaškoga pokreta”, što se čini dvojbenim jer odnos između članova Hrvatskoga komiteta i iseljeničke ustaško-domobranske organizacije nije do kraja rasvijetljen, što uključuje i odnos između samih Franka i Pavelića, o čemu u svojem članku piše i Matković (MATKOVIĆ, „Prilozi za politički životopis Ive Franka”, 1075).

⁹ MATKOVIĆ, *Izabrani portreti pravaša*, 230.

¹⁰ FRANK, *A revízió és a Horvátság*.

¹¹ Uz cjelovit tekst na mađarskom i njemačkom jeziku brošura sadržava i sažetak na francuskom.

¹² Vidi: MATKOVIĆ, „Prilozi za politički životopis Ive Franka”, 1084.

melju sadržaja te brošure ili je pak taj izvor nedostatan za razumijevanje geneze Frankova međuratnoga zaokreta prema političkoj suradnji s Mađarima?

Hrvatski komitet u Grazu

Frankova politička vidljivost započinje sudjelovanjem u skidanju mađarske zastave s prigodnoga slavoluka na zagrebačkom glavnom željezničkom kolodvoru 1895. prilikom posjeta kralja i cara Franje Josipa I.,¹³ što je zanimljivost vrijedna pažnje za ovaj članak s obzirom na to da se u njemu analizira razdoblje Frankova boravka u političkom iseljeništvu u Budimpešti između dvaju svjetskih ratova te se raščlanjuju njegove tadašnje (geo)političke vizije budućnosti srednje i jugoistočne Europe.

Uz kasnije sudjelovanje u protusrpskim uličnim aktivnostima, do kraja Prvoga svjetskog rata Frank se profilirao kao klasični političar, odnosno jedan od prvaka Hrvatske stranke prava, koju je zastupao u Hrvatskom saboru 1911. – 1918.¹⁴ Tijekom rata je diplomatski lobirao u Beču i Budimpešti, pokušavajući afirmirati i osnažiti hrvatski položaj unutar državnopravnoga okvira Austro-Ugarske Monarhije,¹⁵ što je nailazilo na neodobravanje kod hrvatskoga tiska nesklona pravaško-frankovačkoj ideologiji.¹⁶ O Frankovim tadašnjim naporima na najvišoj političkoj razini, izravno kod cara i kralja Karla I. te ugarskoga premijera Istvána Tisze u listopadu 1918., svjedoče i novinski članci u austrijskim i ugarskim novinama.¹⁷

Nakon nastanka Države Slovenaca, Hrvata i Srba, a zatim i Kraljevstva SHS, u Zagrebu je došlo do krvoprolića i prosinačkih žrtava, nakon čega je među uhićenima bio i Frank, pod optužbom da je bio jedan od predvodnika prosvjednika protiv novonastale države.¹⁸ Međutim, ubrzo je pušten na slobodu,¹⁹ nakon čega slijedi njegova europska iseljenička odiseja.

Odlaskom u Graz 1919. započinje iseljenička faza političkoga djelovanja Ive Franka, u prvim godinama usko vezanog uz Hrvatski komitet, tajnu organizaciju koja je okupljala pretežno bivše časnike austrougarske vojske. Hrvatski komitet imao je izrazito protujugoslavenski karakter, a načelno nije

¹³ *Isto*, 1069.

¹⁴ *Isto*, 1069-1070.

¹⁵ *Isto*, 1073.

¹⁶ „Frankovci se nudjaju Magjarima”, *Banovac* (Petrinja), 19. 10. 1918., 4.

¹⁷ JONJIĆ, *Ivo Pilar*, 793-794.

¹⁸ MATKOVIĆ, „Prilozi za politički životopis Ive Franka”, 1074.

¹⁹ Matković navodi da je na slobodu pušten već za Božić 1918. (MATKOVIĆ, „Prilozi za politički životopis Ive Franka”, 1074), a neki onodobni novinski članci donose da je pušten tek u veljači 1919. („Različite vijesti”, *Banovac*, 16. 2. 1919., 5). Na različitim se mjestima spominju i različite osobe koje su tada uhićene uz Franka (MATKOVIĆ, „Prilozi za politički životopis Ive Franka”, 1074-1075). Uz Franka, dokument u posjedu Hrvatskoga državnog arhiva u Zagrebu među uhićenima ističe Aleksandra Horvata (HR-HDA-124-NV SHS, 5-3-6-81, U Zagrebu uhićeni Frank, Horvat i dr. zbog sumnje da su spremali bunu u Zagrebu, 7. prosinca 1918.).

odbacivao ni mogućnost oružanih akcija za ostvarivanje svojih političkih ciljeva. Uz to je nastojao diplomatskim lobiranjem stvoriti mrežu inozemnih saveznika, u prvom redu među onim državama i političkim skupinama koje su bile načelno suprotstavljene Kraljevini SHS. U tom smislu hrvatske političke interese nastojalo se povezati s onima Mađara, Crnogoraca i kosovskih Albanaca. Konkretno, prema zapisima Frankove supruge Aglaje, kao konačni ciljevi takva udruženoga djelovanja isticali su se nastanak samostalne Hrvatske i samostalne Crne Gore (koja bi uključivala i kosovske Albance) te priključenje Vojvodine Mađarskoj.²⁰

Prema Manku Gagliardiju, Frank je o svojem odlasku u iseljeništvo te planiranom političkom djelovanju kroz Hrvatski komitet prethodno obavijestio Stjepana Radića, čiju je podršku uživao. Političke veze između Radića i Hrvatskoga komiteta spominje i Zoltán Bécsi.²¹ Gagliardi kao izravni svjedok nastanka Hrvatskoga komiteta navodi da je Frank na jedan od njihovih sastanaka doveo Stjepana Duića, a sam Frank ubrzo je izabran za predsjednika Hrvatskoga komiteta.²² Uz Gagliardija i Duića, prema dokumentima austrijske policije koje Bécsi koristi u svojoj studiji, u Frankovoj mreži suradnika u Hrvatskom komitetu u tom razdoblju bili su Vladimir Sachs-Petrović,²³ Vilim Stipetić, Stjepan Sarkotić,²⁴ Niko Petričević i Beno Klobučarić.²⁵ Pojedini talijanski autori na više mjesta iznose netočan podatak o Franku kao predsjedniku Hrvatske stranke prava²⁶ iako Frank tu dužnost nikad nije obnašao.

Kao laička figura s nagomilanim političkim kapitalom, obiteljskim pedigreeom (politička povijest obitelji Frank) i međunarodnim vezama, Frank je

²⁰ MATKOVIĆ, „Prilozi za politički životopis Ive Franka”, 1075-1076; BÉCSI, *Forbidden Federalism*, 144-155.

²¹ BÉCSI, *Forbidden Federalism*, 169-170.

²² GAGLIARDI, *Istina o hrvatskom emigrantskom revolucionarnom komitetu*, 10-12.

²³ Vladimir Sachs-Petrović (1879. – ?), pravnik, političar i ekonomski pisac. Doktorirao je 1905. na zagrebačkom Pravnom fakultetu. Bio je istaknuti član Hrvatske stranke prava, a ubrzo nakon nastanka Kraljevine SHS otišao je u emigraciju, gdje je radio kao odvjetnik te surađivao s Ivom Frankom. Prvotno je podržavao rad Ante Pavelića nakon njegova dolaska u emigraciju 1929., no kasnije se politički razišao s njim. Po uspostavi Banovine Hrvatske 1939. vratio se u Zagreb i radio kao odvjetnik. Nakon uspostave Nezavisne Države Hrvatske 1941. imao je problema zbog židovskoga podrijetla, no njegova daljnja sudbina nije do kraja razjašnjena. Vidi: „Sachs-Petrović, Vladimir”.

²⁴ Stjepan Sarkotić (von Lovćen) (1858. – 1938.), austrijski general. Nakon završene vojne akademije u Bečkom Novom Mjestu 1879. bio je poručnik u konjičkoj pukovniji u Trebinju. Početkom Prvoga svjetskog rata jedan od glavnih austrijskih zapovjednika na srpskoj fronti, od 1914. na čelu Zemaljske vlade Bosne i Hercegovine i zapovjednik trupa Bosne, Hercegovine i Dalmacije. Potom je 1916. sudjelovao u okupaciji Crne Gore i zapovijedao u pohodu na Lovćen, za što je odlikovan naslovom baruna. Nakon završetka rata u Beču je razvio političku djelatnost, boreći se protiv vladajuće dinastije Karadorđevića. Vidi: „Sarkotić (von Lovćen), Stjepan”.

²⁵ BÉCSI, *Forbidden Federalism*, 145. U Bécsijevu tekstu Vilim Stipetić naveden je kao Wilhelm Stipetić, a Beno Klobučarić kao Benno von Klobularic.

²⁶ ADRIANO, CINGOLANI, *Ante Pavelić and Ustasha Terrorism*, 20-21, 33.

svakako trebao donekle ublažiti izraženi militaristički karakter²⁷ Hrvatskoga komiteta te svojom ulogom vođe omogućiti afirmaciju njegovih političkih ideja u relevantnim međunarodnim političkim krugovima.

Izvjestaji o Frankovim aktivnostima pojavljivali su se u budimpeštanskom tisku već 1920., još dok je boravio na teritoriju Austrije. Primjerice, u srpnju 1920. u *Pester Lloyd*²⁸ objavljen je članak pod naslovom „Die Wühlarbeit der Brüder Frank” („Agitacija braće Frank”), s negativnim konotacijama Frankovih političkih aktivnosti. Međutim, ubrzo je u istom listu, u rubrici „Vom Tage”, uslijedila i reakcija u vidu kraćega teksta²⁹ u kojem se demantiraju netočni navodi iz prethodnoga članka, poput „braće Frank”, njihove „medijske kampanje iz Zagreba” te aktivnosti usmjerenih na „otežavanje položaja mađarskoga naroda u međunarodnoj politici”. Naime, u to vrijeme politički je bio aktivan samo Ivo Frank,³⁰ a djelovao je u Grazu i Beču, i to polazeći od mogućnosti učvršćivanja hrvatsko-mađarskoga političkog savezništva te afirmacije usklađenih zajedničkih ciljeva u međunarodnim krugovima, s čime je autor demantija vrlo dobro upoznat.

Frankov pokušaj stvaranja političkoga savezništva s Talijanima pokazao se neuspješnim, a kontakti su uglavnom okončani nakon potpisivanja Rapalskoga ugovora između Italije i Kraljevine SHS 1920. godine. Premda je nesuglasica i sukoba unutar Hrvatskoga komiteta bilo i prije,³¹ nakon tih događaja definitivno je došlo i do ozbiljnijih raskola, a Frank se trajno nastanio u Budimpešti. Ondje se povezao s mađarskim revizionističkim krugovima, zalažući se u ime Hrvatskoga komiteta za povratak onih dijelova Bačke, Banata i Baranje koji su se nalazili u sastavu Kraljevine SHS mađarskoj strani, a zauzvrat bi Mađari odustali od teritorijalnih pretenzija na Međimurje.³² Međutim, jedan talijanski diplomatski izvor Ministarstva vanjskih poslova iz 1922. ipak govori o Frankovu nastavku pregovora i pokušaju stvaranja kompromisa radi sklapanja savezništva u Beču s talijanskim političkim predstavnicima iz redova legionara Gabrielea D'Annunzija i Nacionalne fašističke stranke.³³

Međuratni mađarski protutrianonski revizionizam

Trianonskim ugovorom iz 1920. nestala je Ugarska, a nastala etnički homogena Mađarska, koja je obuhvaćala tek trećinu nekadašnjega teritorija

²⁷ U prilog ocjeni o militarističkom karakteru Hrvatskoga komiteta ide i Gagliardijeva tvrdnja o osnutku hrvatske legije u mađarskom Zalaegerszegu u režiji Hrvatskoga komiteta. Vidi: GAGLIARDI, *Istina o hrvatskom emigrantskom revolucionarnom komitetu*, 24.

²⁸ *Pester Lloyd*, budimpeštanski dnevni list na njemačkom jeziku. Izlazio je od 1854. do 1945.

²⁹ „Die Wühlarbeit der Brüder Frank”, *Pester Lloyd* (Budapest), 30. 7. 1920., 2.

³⁰ Frankov brat Vladimir (1873. – 1916.) u to je vrijeme već bio među pokojnima.

³¹ Više: GAGLIARDI, *Istina o hrvatskom emigrantskom revolucionarnom komitetu*, 12-34.

³² MATKOVIĆ, „Prilozi za politički životopis Ive Franka”, 1077-1079.

³³ MOSCATI, *I Documenti Diplomatici Italiani. Settima serie*, 113.

Ugarske te oko 40% njezina stanovništva (manje od osam milijuna stanovnika).³⁴ Takav je drastičan i nepovoljan scenarij za mađarsku javnost predstavljao šokantnu i tragičnu stvarnost te ujedno postao podlogom za visok stupanj društvene homogenizacije Mađara u međuratnom razdoblju oko ideje protutrianonskoga revizionizma.

Naime, kolektivna svijest mađarskoga naroda bila je utemeljena na političkoj realnosti srednje velike države s gotovo dvadeset milijuna stanovnika, odnosno mađarskoj političkoj naciji utemeljenoj u prvom redu na zajedničkim povijesno-političkim strukturama, a ne toliko na etnoteritorijalnome načelu,³⁵ kojem su u pravilu bili skloniji nemađarski narodi na području nekadašnje Ugarske. Mađarska je tako postala gotovo etnički homogenom državom, dok su Mađari u susjednim državama na teritoriju nekadašnje Ugarske ostali lišeni kolektivnih prava.³⁶

Sveprisutna društvena pojava protutrianonskoga revizionizma postala je dominantnom i na mađarskoj međuratnoj političkoj sceni, na kojoj su se političke stranke razlikovale tek u metodama ostvarenja zajedničkoga cilja revizije Trianonskoga ugovora te donekle u sadržajnim nijansama prijedloga njegove revizije. Kao snažan revizionistički argument pred međunarodnom javnošću Mađari su nudili činjenicu da je tim ugovorom Mađarska ostala ne samo bez politički autonomnoga prostora Hrvatske i Slavonije te rubnih dijelova teritorija nekadašnje Ugarske na kojima su nemađarski narodi činili apsolutnu većinu nego i bez dijelova teritorija uz novonastale granice na kojima su Mađari činili apsolutnu većinu u teritorijalnom kontinuitetu s ostatkom mađarskoga etničkog prostora unutar same Mađarske.

Konzervativni režim regenta Miklósa Horthyja u prvom je desetljeću vladavine bio obilježen ekonomskom i političkom stabilizacijom, uz partnerski odnos s premijerom Istvánom Bethlenom. Međutim, nakon Velike ekonomske krize početkom 1930-ih dolazi do znakovitih političkih promjena te postupnoga uspona radikalnih nacionalista, kojima je znatno pogodovao premijerski mandat Gyule Gömbösa, započet 1932.³⁷ Također, u Njemačkoj na mjesto kancelara 1933. dolazi Adolf Hitler, a upravo u tim zanimljivim okolnostima i prijelomnim trenutcima Frank u Budimpešti objavljuje svoju brošuru *A revízió és a Horvátság*, koju svakako valja promatrati i unutar toga konteksta.

Prema Dušanu Bajagiću, Gömbös i Frank poznavali su se još od vremena kad je Gömbös kao austrougarski časnik boravio u Zagrebu, no za tu tvrdnju nema dodatne potvrde u nekom drugom historiografskom radu. Bajagić na temelju izvora iz Arhiva Jugoslavije navodi i da je upravo Gömbös povezoao Franka i Duića,³⁸ dok Gagliardi nigdje ne spominje Gömbösa.

³⁴ ROKAI et al., *Istorija Mađara*, 307.

³⁵ KONTLER, *Povijest Mađarske*, 333.

³⁶ *Isto*, 347-348.

³⁷ *Isto*, 369.

³⁸ BAJAGIĆ, „Mađarska štampa o ubistvu kralja Aleksandra I Karadorđevića”, 12.

Koristeći stvaranje povoljnih međunarodnih okolnosti, poput jačanja položaja nacističke Njemačke te popustljivosti europskih demokratskih sila prema revizionističkim zahtjevima, što je prvotno dovelo do uspjeha njemačkoga protuverzajskog revizionizma, mađarski protutrianonski revizionizam na kraju je pred početak Drugoga svjetskog rata uspio realizirati dio svojih ciljeva. Tako je Prvom bečkom arbitražom 1938. Mađarskoj dodijeljen dio teritorija Čehoslovačke koji je prije Trianonskoga ugovora pripadao Ugarskoj. Tijekom Drugoga svjetskog rata uslijedila je i Druga bečka arbitraža 1940., kojom je Mađarskoj dodijeljen dio teritorija Rumunjske (sjeverna Transilvanija), no oba su se revizionistička uspjeha pokazala kratkotrajnima jer su po završetku Drugoga svjetskog rata Saveznici poništili mađarske teritorijalne dobitke iz obiju bečkih arbitraža.

Frankovi pogledi iz Budimpešte na mađarsko-hrvatske političke odnose

O Frankovim se budimpeštanskim iseljeničkim godinama u historiografiji na nekim mjestima govori kao o mogućem razdoblju političke pasivnosti,³⁹ no njegovo predavanje održano 13. travnja 1933. u organizaciji udruge *Erdélyi Férfiak Egyesülete* (Erdeljsko društvo muževa)⁴⁰ te pojava popratne tiskane brošure utemeljene na tom predavanju ipak sugeriraju da Frank tada nije bio baš krajnje politički pasivan.

Po svemu sudeći, Frank se trajno nastanio u Budimpešti od 1921., o čemu se podatak može pronaći u njegovim istupima u novinama,⁴¹ kao i u natuknici o njemu kapitalnoga mađarskog leksikona *Új lexikon*, objavljenog 1936. u Budimpešti.⁴² Postojanje takve leksikonske natuknice dodatno svjedoči o njegovoj prepoznatljivosti u mađarskoj političkoj, kulturnoj i intelektualnoj javnosti 1930-ih. Prema podacima koje iznosi Eugen Dido Kvaternik, Frank se krajem 1920-ih u Budimpešti bavio cvjećarstvom u blizini glavnoga budimpeštanskoga groblja, a živio je od prihoda koje je ostvarivao tom djelatnošću.⁴³ Ipak, u nekim se historiografskim člancima može pronaći informacija da je Frank živio u Budimpešti još od 1918., što nije do kraja precizno.⁴⁴

U budimpeštanskom listu *Pesti Napló*⁴⁵ pod naslovom „Frank Ivo negyedfélve Budapesten lakik, de nem ‘bujkál’” („Ivo Frank živi u Budim-

³⁹ MATKOVIĆ, „Prilozi za politički životopis Ive Franka”, 1081.

⁴⁰ *Erdélyi Férfiak Egyesülete* bilo je mađarsko akademsko društvo koje se u međuraću zauzimalo za javne rasprave o mogućnosti revizije Trianonskoga ugovora.

⁴¹ „Frank Ivo negyedfélve Budapesten lakik, de nem ‘bujkál’”, *Pesti Napló* (Budapest), 11. 1. 1925., 9.

⁴² Vidi: „Frank, Ivo”.

⁴³ MATKOVIĆ, „Prilozi za politički životopis Ive Franka”, 1083.

⁴⁴ HAMERLI, „Croatian Political Refugees Living in Emigration in the Interwar Period”, 637.

⁴⁵ *Pesti Napló*, mađarski dnevni list, izlazio je u Budimpešti 1850. – 1939.

pešti četiri i pol godine, ali se ne ‘skriva’”) objavljen je 1925. članak u kojem je prenesen kraći razgovor s Frankom. Naime, prethodno su se u novinama pojavile informacije da se Frank kao „jedan od bivših vođa Hrvatske stranke prava” u Budimpešti „godinama skriva ... pod pseudonimom i na nepoznatoj adresi” zbog bojazni od jugoslavenskih špijuna. Međutim, istražujući više o tome, u listu *Pesti Napló* utvrdili su da Frank zaista živi u Budimpešti, ali se ne skriva, nego sa suprugom već tri i pol godine živi na adresi Damjanich utca⁴⁶ 25c (Damjanićeva ulica 25c) u središtu Budimpešte. Frank je novinarima prenio i da se od dolaska u Mađarsku više aktivno ne bavi politikom, a kao uzrok odlaska u iseljeničvo navodi dolazak na vlast Nikole Pašića. U nastavku ističe svoje ranije simpatije prema Radićevu političkom djelovanju te visoku razinu političkoga suglasja među njima, kao i razilaženje s aktualnom Radićevom politikom nakon njegova okretanja komunističkoj ideji seljačke republike.⁴⁷ Na kraju je Frank dodao da zbog svojega posla ne bi ni imao vremena za bavljenje politikom te priznao da je izbjegavao javno objavljivati svoju adresu, ali iz razloga suprotnog onome koji se spominjao, odnosno da ga ne bi mogli pronaći novopečeni hrvatski politički iseljenici.⁴⁸

Nakon uspostave fašističke vlasti u Italiji Frank je obnovio svoje pokušaje pronalaska modaliteta hrvatsko-talijanske suradnje i političkoga savezništva, što se očitivalo u njegovoj promemoriji predanoj 1927. talijanskom diplomatu u Budimpešti Ercoleu Duriniju di Monzi,⁴⁹ preko kojega je istu promemoriju nastojao dostaviti predsjedniku talijanske vlade Benitu Mussoliniju.⁵⁰ U sadržaju promemorije Frank je jasno naznačio hrvatsku spremnost prepuštanja Jadrana talijanskoj političkoj i vojnoj dominaciji te svrstavanje u sferu talijanskih interesa u zamjenu za talijansku potporu hrvatskoj samostalnosti.⁵¹

Prema talijanskim izvorima iz Budimpešte, Frank se, uz Milana Šufflaya i Antu Trumbića, ondje tajno sastajao s mnogim utjecajnim Mađarima, uključujući i Tibora Eckhardta,⁵² kasnijega političkog emigranta.⁵³

U vrijeme budimpeštanskoga iseljeničkog života Frank se kao zanimljiv sugovornik i komentator pojavljivao i u tisku izvan Mađarske, posebice u glasilima europskih iredentističkih i revizionističkih pokreta, i to najčešće u

⁴⁶ Ulica u centru Budimpešte nazvana po Jánosu Damjanichu, austrijskom vojnom časniku srpskoga etničkog porijekla (s područja Vojne krajine), koji je 1848. postao generalom Mađarske revolucionarne vojske te tragično skončao kao jedan od trinaest aradskih mučenika osuđenih 1849. na smrt. U Mađarskoj je smatran nacionalnim herojem.

⁴⁷ Frank je očito bio politički razočaran Radićevom odlukom o ućlanjenju Hrvatske republikanske seljačke stranke u Seljačku internacionalu u Moskvi 1924. te taktiziranjem kojim je bio popraćen taj potez.

⁴⁸ „Frank Ivo negyedféléve Budapestten lakik, de nem ‘bujkál’”, *Pesti Napló*, 11. 1. 1925., 9.

⁴⁹ Ercole Durini di Monza (1876. – 1968.), talijanski političar i diplomat. Diplomatsku službu u Budimpešti obavljao je 1924. – 1929., a od 1933. bio je senator Kraljevine Italije.

⁵⁰ Više: KRIZMAN, *Ante Pavelić i ustaše*, 10-12.

⁵¹ ADRIANO, CINGOLANI, *Ante Pavelić and Ustasha Terrorism*, 36-38.

⁵² Tibor Eckhardt (1888. – 1972.), mađarski političar, saborski zastupnik, jedna od vodećih osoba u mađarskoj politici između dvaju svjetskih ratova.

⁵³ SADKOVICH, *Italija i ustaše 1927. – 1937.*, 74-75.

trenutcima unutarnje političke nestabilnosti Kraljevine SHS. Tako je u svibnju 1929. u tršćanskom *Il Popolo di Trieste*⁵⁴ komentirao zbivanja u Kraljevini SHS, ističući potrebu političkoga savezništva između Hrvata i Talijana, koje bi Hrvatima dugoročno trebalo osigurati stabilnu obranu od velikosrpskoga hegemonizma te uspostavu samostalne države.⁵⁵

Osim aktivnosti u suradnji s Erdeljskim društvom muževa, Frank je i ranije djelovao na povezivanju s mađarskim revizionističkim krugovima, posebice Revizionističkom ligom, osnovanom s ciljem da unutar mađarskoga naroda, ali i u međunarodnim krugovima, poradi na izgradnji svijesti o potrebi revizije Trianonskoga ugovora. U te je svrhe, zajedno s Józsefom Bajzom⁵⁶ i Aleksandrom Krstićem, sudjelovao u osnivanju propagandnoga odbora Slobodna Hrvatska u Pečuhu, o čemu je 1932. izvještaj donijela i Kraljevska banska uprava Savske banovine u Zagrebu.⁵⁷

Frankovo predavanje u organizaciji Erdeljskoga društva muževa, naknadno objavljeno u obliku brošure *A revízió és a Horvátság*, samo je jedno u nizu predavanja i popratnih tiskanih brošura u izdanju iste udruge koje propituju mogućnosti revizije Trianonskoga ugovora s obzirom na povijesno-političke i kulturno-civilizacijske posebnosti svih rubnih prostora ugarskoga dijela Austro-Ugarske Monarhije koji su postali dijelom država susjednih Mađarskoj. Autori tih brošura usmjereni su na usporednu analizu mađarskih revizionističkih napora s političkim interesima i kolektivnim pravima pojedinih susjednih naroda,⁵⁸ a Frankov je cilj u tom smislu raščlamba mađarsko-hrvatskih odnosa te ispitivanje mogućnosti stvaranja njihova strateškoga političkog savezništva.

Nije do kraja jasno je li Frank predavanje održao na mađarskom ili njemačkom jeziku. Naime, njegova supruga Aglaja, referirajući se u svojim zapisima na suprugove kontakte s Tiszom iz 1918., navodi da je Frank „govorio savršeno njemački, engleski, francuski, a talijanski koliko je bilo nužno”, no „mađarski nije nikad naučio: svladao je gramatiku u potpunosti, ali se vrlo loše izražavao”, pa je s Tiszom govorio njemački.⁵⁹ Međutim, Bajza u svojem članku o mađarskim publikacijama o južnoslavenskom pitanju, objavljenom

⁵⁴ *Il Popolo di Trieste*, talijanske novine fašističkoga ideološkog usmjerenja. Izlazile su u Trstu od 1920., a od 1920. do 1923. direktor im je bio Francesco Giunta.

⁵⁵ Više: KRIZMAN, *Ante Pavelić i ustaše*, 60-66.

⁵⁶ József Bajza (1885. – 1938.), mađarski književni povjesničar. Od 1923. profesor hrvatskoga jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Budimpešti. Autor više rasprava o hrvatskim piscima te o hrvatsko-mađarskim književnim vezama. Prvi u Mađarskoj pisao o Miroslavu Krleži. Vidi: „Bajza, József”.

⁵⁷ HR-HDA-1355, Emigracija, Inv. br. 180, Kraljevska banska uprava javlja o osnivanju odbora za propagandu „Slobodna Hrvatska” u Pečuhu, koji su osnovali frankovci emigranti, Zagreb, 1932.

⁵⁸ ASZTALOS, *Erdély és a revízió*; FRANK, *A revízió és a Horvátság*; JEHLICKA, *A revízió és a szlovákok*; PROKOPY, *A revízió és Délmagyarország*; STEINER, *Felsőmagyarország és a revízió*.

⁵⁹ MATKOVIĆ, *Izabrani portreti pravaša*, 226.

1934. u časopisu *Budapesti Szemle*⁶⁰, kaže da je Frank „naučio mađarski, snavšavši se najbolje od hrvatskih iseljenika u mađarskom društvu”.⁶¹

Zanimljivo, gotovo u isto vrijeme kad i Frankova, objavljena je brošura Stipana Matijevića⁶² *Argumenti za očuvanje i održanje Trijanonskog mirovinskog ugovora* (Subotica, 1932.),⁶³ no s posve suprotnim stajalištem autora o potrebi očuvanja trianonskih granica mađarske države te pripadajućim argumentima u prilog toj tezi. Naime, Matijević je pripadao sasvim suprotnom političkom taboru, konstantno držeći jugoslavenski državopravni okvir poželjnim rješenjem za Hrvate, Srbe i druge južnoslavenske narode. U brošuri je Matijević istaknuo lorda Rothermerea⁶⁴ kao jednoga od istaknutijih zagovornika protutrianonskoga revizionizma u međunarodnim krugovima.⁶⁵ Objava tih dviju brošura svjedoči o sve većoj prisutnosti rasprava o mogućoj reviziji Trianonskoga ugovora, pa čak i izvan mađarskih kulturnih krugova i tadašnjih mađarskih političkih granica.

Na samom početku svojega izlaganja Frank se postavlja u ulogu legitimnoga zastupnika hrvatskoga naroda, iznoseći „stav hrvatske nacije po pitanju revizije”,⁶⁶ premda njegov demokratski politički legitimitet u tom smislu ni na koji način nije potvrđen nakon Prvoga svjetskog rata i odlaska u iseljništvo. Nadalje, uzimajući za primjer Bismarckovu „velikodušnost”, mudrost i moralnu veličinu u trenutcima njemačkih trijumfa u XIX. stoljeću, Frank osuđuje mirovne ugovore iz 1919., „rođene u ozračju mržnje i strasti” te trijumfalističkoga ponižavanja poraženih.⁶⁷ Frank na više mjesta u tekstu ističe moral kao kategoriju koja je nedostajala međunarodnim političkim odnosima nakon Prvoga svjetskog rata, a istu kategoriju drži ključnom za ostvarivanje revizionističkih težnji. Međutim, osim moralnoga uporišta za reviziju, Frank uočava političko i gospodarsko jačanje Njemačke, Mađarske te drugih država poraženih u Prvom svjetskom ratu, držeći i tu činjenicu važnom za realizaciju revizionističkih ideja.⁶⁸

Frank predstavlja i hrvatsku perspektivu viđenja protutrianonskoga revizionizma kao potencijalnoga oruđa za ostvarenje samostalne hrvatske države. Pritom istodobno pokazuje svijest o dijelu revizionista koji se zalažu za širenje prostora mađarske državnosti do Jadrana, što osobno odbacuje kao ideju, nu-

⁶⁰ *Budapesti Szemle*, mađarski kulturni časopis koji je izlazio 1840. – 1944. Od 1909. do 1944. uređivao ga je književni povjesničar Géza Voinovich.

⁶¹ BAJZA, „Magyar tanulmányok a délszláv kérdésről”, 375.

⁶² Stipan Matijević (1872. – 1939.), političar iz Subotice, po struci pravnik. Doktorirao u Budimpešti. Obnašao je dužnost subotičkoga gradonačelnika i velikoga župana 1918. – 1920.

⁶³ MATIJEVIĆ, *Argumenti za očuvanje i održanje Trijanonskog mirovinskog ugovora*.

⁶⁴ Harold Sidney Harmsworth (1868. – 1940.), vodeći britanski vlasnik novina, 1930-ih poznat po svojoj otvorenoj podršci fašizmu i divljenju nacionalsocijalizmu te zagovaranju revizionističkih rješenja za države poražene u Prvom svjetskom ratu.

⁶⁵ MATIJEVIĆ, *Argumenti za očuvanje i održanje Trijanonskog mirovinskog ugovora*, 5.

⁶⁶ FRANK, *A revízió és a Horvátság*, 5.

⁶⁷ *Isto*, 6.

⁶⁸ *Isto*, 7.

deći potporu onim revizionistima koji južnu mađarsku granicu vide na Dravi i Dunavu.⁶⁹ Također, kao izravni svjedok, naglašava Tiszinu spremnost da u dramatičnim trenucima u listopadu 1918. pristane na hrvatsko pravo na nacionalno samoopredjeljenje,⁷⁰ što smatra potvrdom mađarskoga poštovanja političkih prava hrvatskoga naroda, ali i temeljem za buduće političko savezništvo.

U nastavku Frank s hrvatske strane kao prilog mogućem savezništvu nudi političke, kulturne i demografske potencijale Hrvata na prostoru Baranje, Bačke i Banata te nekadašnjih zapadnougarskih županija, koji bi se usmjerili na djelovanje u smjeru protutrianonskoga revizionizma, dok bi Mađari zauzvrat trebali pružiti podršku za ostvarenje hrvatske državotvorne ideje na prostoru nekadašnjih osam županija Hrvatske i Slavonije. Dodatne mogućnosti mađarsko-hrvatskoga zbližavanja Frank uočava i u zajedničkoj ugroženosti od pangermanizma, kao i pravoslavnoga panslavizma.⁷¹

U svojem promišljanju Frank uzima u obzir i nepovoljan međunarodni položaj Mađarske, odnosno njezinu okruženost državama vojnoga saveza Male antante. Međutim, u njezinoj nacionalnoj homogenosti vidi prednost, za razliku od Kraljevine Jugoslavije, u kojoj bi u slučaju izbivanja sukoba u prvi plan izbile slabosti uzrokovane nacionalnom i vjerskom heterogenošću te konstantnom političkom nestabilnosti. Na kraju, uviđa i zaokret u međunarodnoj politici, koja održivost južnoslavenske zajednice vidi u uvođenju nekoga oblika federalizma, što Frank tumači korakom do njezina raspada.⁷²

Usprkos njegovu velikom ugledu u dijelu hrvatskoga političkog iseljeničtva te vezama s mađarskom društvenom elitom (Tibor Eckhardt, József Bajza i dr.), pojava i razvoj Ustaško-domobranskoga pokreta na čelu s Pavelićem u iseljeničtvu je 1930-ih potpuno zasjenila, a dijelom i asimilirala populaciju starijih međuratnih političkih iseljenika koji su se svojedobno okupljali oko Hrvatskoga komiteta, uključujući i Franka.⁷³ On je, naime, osobno ostao distanciran prema novoj hrvatskoj iseljeničkoj političkoj snazi, premda ju je deklarativno podržao. Štoviše, upravo je Frank 1934. upozoravao svojega nećaka Didu Kvaternika da se kloni fašizma, iz čega proizlazi da se Frank tada definitivno udaljio od ranije ideje stvaranja hrvatsko-talijanskoga političkog savezništva, koju je još uvijek zastupao 1920-ih.⁷⁴ Zbog takva stava te zabrinutosti jačanjem pangermanizma koji bi mogao ugroziti srednju Europu Bécsi će Franka s pravom označiti mnogo umjerenijim od etikete „desnoga radikala”, koja mu je često pripisivana.⁷⁵

⁶⁹ *Isto*, 8.

⁷⁰ *Isto*, 8-9.

⁷¹ *Isto*, 9-10.

⁷² *Isto*, 11-13.

⁷³ TOMASEVICH, *Rat i revolucija u Jugoslaviji 1941-1945*, 26.

⁷⁴ MATKOVIĆ, „Prilozi za politički životopis Ive Franka”, 1083.

⁷⁵ BÉCSI, *Forbidden Federalism*, 236-237.

Tijekom boravka u iseljeništvu Frank se 1934. pojavio kao glavni svjedok na suđenju Eduardu Premecu u Kaposváru, o čemu se opsežno izvještavalo u tadašnjem tisku u Mađarskoj i na mađarskom⁷⁶ i na njemačkom jeziku⁷⁷. Premec i Mijo Kralj⁷⁸ organizirali su 1933. bombaški napad na policijsku postaju u Koprivnici, u kojem je smrtno stradao jedan policajac, a još su dvojica pretrpjela teže ozljede, o čemu detaljno izvještavaju i dokumenti Lige naroda, kao i o Frankovoj ulozi na suđenju u Kaposváru.⁷⁹ Frank je tijekom svojega svjedočenja političku situaciju za Hrvate u Kraljevini Jugoslaviji nastojao prikazati mučnom i nepodnošljivom. U listu *Pesti Napló* tada se pojavila i Frankova fotografija, a pritom je istaknuo da nije pripadnik Ustaškoga pokreta, ali da isto tako razumije ustašku metodu oružane borbe protiv jugoslavenskoga režima jer smatra da se pitanje hrvatsko-srpskih odnosa ne može riješiti mirnim putem. Uz Frankovu izrazitu sklonost i razumijevanje za njihov čin, Premec je na kraju osuđen na petnaest godina zatvora.⁸⁰

Djelovanje Franka kao političkoga emigranta u Budimpešti 1930-ih kontinuirano je bilo pod povećalom upravnih tijela i represivnoga aparata Kraljevine Jugoslavije, o čemu svjedoči i niz dokumenata sačuvanih u Hrvatskom državnom arhivu koji se odnose na razdoblje 1929. – 1936.⁸¹

Nakon Frankove smrti u Budimpešti je 1940. u jednom od vodećih mađarskih međuratnih kulturnih časopisa *Magyar Szemle*⁸² objavljen nekrolog Imre Prokopyja, u kojem se još jednom ističe da je Frank u Budimpešti preživljavao baveći se vrtlarstvom (cvjećarstvom) na unajmljenom gradskom

⁷⁶ „15 évi fegyháza ítélt a kaposvári törvénytörlesztés a horvát bombamerénylőt”, *Pesti Napló*, 15. 3. 1934., 10-11.

⁷⁷ „Der, Prozeß Premec”, *Pester Lloyd*, 14. 3. 1934., 3-4; „Der, Prozeß Premec”, *Pester Lloyd*, 15. 3. 1934., 6-7.

⁷⁸ Mijo Kralj, za razliku od Premeca, uspio je izbjeći mađarskom pravosuđu.

⁷⁹ Arhiv Ujedinjenih naroda u Ženevi, League of Nations Secretariat (1919-1946), Political Section (1919-1946), Incidents which have occurred on the frontier between Hungary and Yugoslavia, Communication from the Yugoslav Government, Official No.: C-239. M. 99. 1934. VII., Geneva, June 15th, 1934.; Arhiv Ujedinjenih naroda u Ženevi, League of Nations Secretariat (1919-1946), Political Section (1919-1946), Request by the Yugoslav Government under Article 11, Paragraph 2, of the Covenant. Communication from the Yugoslav Government, Official No.: C. 5 1 8. M. 2 3 4. 1934. VII., Geneva, November 30th, 1934.

⁸⁰ „15 évi fegyháza ítélt a kaposvári törvénytörlesztés a horvát bombamerénylőt”, *Pesti Napló*, 15. 3. 1934., 10.

⁸¹ HR-HDA-1355, Emigracija, Inv. br. 26, Veliki župan zagrebački dostavlja podatke o dr. Ivanu Franku emigrantu u Mađarskoj, Zagreb, 1929.; HR-HDA-1355, Emigracija, Inv. br. 31, Ministarstvo unutrašnjih dela javlja Velikom županu, Beograd – Zagreb – Karlovac – Osijek – Dugo Selo – Ivanec, 1929.; HR-HDA-1355, Emigracija, Inv. br. 180, Kraljevska banska uprava javlja o osnivanju odbora za propagandu „Slobodna Hrvatska” u Peču, koji su osnovali frankovci emigranti, Zagreb, 1932.; HR-HDA-1355, Emigracija, Inv. br. 248, Kraljevska banska uprava javlja o predavanju dr. Franka „Revizija i Hrvatsko pitanje” u Pešti, Zagreb, 1933.; HR-HDA-1355, Emigracija, Inv. br. 437, Kraljevska banska uprava šalje načelstvu sreza Kastav podatke o Frank dr. Ivanu koji živi u Budimpešti, Zagreb, 1936.

⁸² *Magyar Szemle*, mađarski kulturni časopis koji je izlazio 1927. – 1944. Od 1927. do 1938. uređivao ga je povjesničar Gyula Szekfű, a od 1938. Sándor Eckhardt.

zemljištu.⁸³ Zanimljivo je da se Prokopy u nekrologu referira i na aktualnu hrvatsku periodiku (*Hrvatski dnevnik* i *Hrvatski narod*) te njihove osvrte na Frankovu smrt,⁸⁴ što pokazuje da između pojedinih pripadnika mađarske i hrvatske društvene elite u tom razdoblju, unatoč načelnoj jezičnoj barijeri, nije postojala medijska blokada. Na kraju, Prokopyjev nekrolog u časopisu *Magyar Szemle* samo dodatno potvrđuje koliko je Frank bio utjecajan i cijenjen u mađarskim kulturnim i političkim krugovima između dvaju svjetskih ratova.

Zaključna razmatranja

Frank u svojem predavanju i popratnoj brošuri *A revízió és a Horvátság* ispituje kompatibilnost mađarskoga protutrianonskog revizionizma i hrvatskoga nacionalizma, zaključujući da hrvatska državotvorna ideja, zasnovana na povijesnom pravu,⁸⁵ može pronaći potporu kod mađarskih protutrianonskih revizionista, kao što i mađarski protutrianonski revizionizam može pronaći potporu kod hrvatskih nacionalista. Dakle, prema Franku, te se dvije političke silnice nužno ne isključuju, nego je njihove teritorijalne zahtjeve moguće uskladiti i korigirati tako da obje strane budu zadovoljene (Međimurje Hrvatskoj, dijelovi Baranje, Bačke i Banata koji se nalaze unutar Kraljevine Jugoslavije Mađarskoj).

Osim hrvatsko-mađarskih odnosa u užem smislu te potencijalnih obostranih ustupaka u prilog stvaranju strateškoga političkog partnerstva, vidljivo je da Frankova šira (geo)politička promišljanja iznesena u brošuri *A revízió és a Horvátság* počivaju na pozicioniranju buduće samostalne hrvatske države u okvir podunavsko-panonske zajednice naroda i država, u partnerstvu s Mađarskom, a nasuprot nadirućem „pravoslavnom panslavizmu” i „pangermanizmu”, odnosno ruskom i njemačkom imperijalističkom ekspanzionizmu. Frankova su politička stajališta prema Mađarima bitno evoluirala od 1895. i sudjelovanja u protumađarskim manifestacijama pa do 1933. i zagovaranja mađarsko-hrvatskoga političkog savezništva. To je ponajviše uzrokovano nastankom jugoslavenske državne zajednice i nepovoljnim položajem Hrvata unutar nje, što Frank naglašava u gotovo svim javnim istupima nakon odlaska u iseljeništvu.

Mađarski protutrianonski revizionizam uvelike je realizirao svoje ciljeve u Prvoj i Drugoj bečkoj arbitraži 1938. i 1940., no ti su uspjesi bili privremeni i kratkotrajni jer su odluke obiju arbitraža poništene nakon Drugoga svjetskog

⁸³ PROKOPY, „In memoriam Frank Ivo”, 150.

⁸⁴ *Isto*, 151.

⁸⁵ Hrvatsko državno pravo, skup pisanih i običajnih pravnih pravila koja su se odnosila na ustrojstvo i funkcije institucija javne vlasti u Hrvatskoj i posebice na državnopravni položaj Hrvatske u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu i Habsburškoj Monarhiji; ideja o takvu skupu pravila kao o temelju neprekinute hrvatske državnosti od ranoga srednjeg vijeka te s njome povezane teritorijalne cjelokupnosti hrvatskih zemalja. Vidi: „Hrvatsko državno pravo”.

rata. Ni Frankova vizija stvaranja srednjoeuropskoga bloka malih država i naroda na kraju se nije ostvarila, nego je Horthyjevim približavanjem Hitlerovoj Njemačkoj, a zatim i izbijanjem Drugoga svjetskog rata te poslijeratnim usponom komunizma u istočnoj Europi potpuno onemogućena sve do procesa demokratizacije i ekonomske tranzicije na tom prostoru nakon pada Berlinškoga zida 1989. godine.

Fotografija Ive Franka u listu *Pesti Napló*⁸⁶

Izvori

Arhiv Ujedinjenih naroda u Ženevi, League of Nations Secretariat (1919-1946), Political Section (1919-1946).

HR-HDA-124-NV SHS: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, fond 124, Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba.

HR-HDA-1355, Emigracija: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 1355, zbirka Emigracija.

⁸⁶ „15 évi fegyháza ítélte a kaposvári törvényszék a horvát bombamerénylöt”, *Pesti Napló*, 15. 3. 1934., 11.

Novine

Banovac (Petrinja), 1918-1919.

Pester Lloyd (Budapest), 1920, 1934.

Pesti Napló (Budapest), 1925, 1934.

Literatura

ADRIANO, Pino; CINGOLANI, Giorgio. *Ante Pavelić and Ustasha Terrorism from Fascism to the Cold War*. Budapest: CEU Press, 2018.

ASZTALOS, Miklós. *Erdély és a revízió*. Budapest: Erdélyi Férfiak Egyesülete, 1933.

BAJAGIĆ, Dušan. „Mađarska štampa o ubistvu kralja Aleksandra I Karađorđevića”. *Tokovi istorije* (2005), br. 3-4: 9-26.

BAJZA, József. „Magyar tanulmányok a délszláv kérdésről”. *Budapesti Szemle* 232 (1934), br. 676: 373-379.

„Bajza, József”. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”. Pristup ostvaren 23. 2. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=5332>.

BÉCSI, Zoltán. *Forbidden Federalism. Secret Diplomacy and the Struggle for a Danubian Confederation 1918-1921*. Saint Helena: Helena History Press, 2020.

ČUTURA, Dinko. *Stjepan Sarkotić – posljednji zemaljski poglavar Bosne i Hercegovine*. Zagreb: AGM, 2019.

FRANK, Ivo. *A revízió és a Horvátság*. Budapest: Erdélyi Férfiak Egyesülete, 1933.

„Frank, Ivo”. U: *Új lexikon*, sv. 3. Budapest: Dante-Pantheon Kiadás, 1936.: 1371.

GAGLIARDI, Manko. *Istina o hrvatskom emigrantskom revolucionarnom komitetu 1919-1921. Odgovor na napadaje Stjepana Radića*. S. l., 1922.

HAMERLI, Petra. „Croatian Political Refugees Living in Emigration in the Interwar Period: The Case of the Croatian Political Refugees in Hungary”. *The Hungarian Historical Review* 6 (2017), br. 3: 624-646.

„Hrvatsko državno pravo”. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”. Pristup ostvaren 16. 6. 2022. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=26486>.

JAREB, Mario. *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941*. Zagreb: Školska knjiga, 2007.

JEHLICKA, Ferenc. *A revízió és a szlovákok*. Budapest: Erdélyi Férfiak Egyesülete, 1933.

JONJIĆ, Tomislav. *Ivo Pilar. Pisac, političar, ideolog (1898. – 1918.)*. Zagreb: AGM, 2020.

KONTLER, László. *Povijest Mađarske*. Zagreb: Srednja Europa, 2008.

KRIZMAN, Bogdan. *Ante Pavelić i ustaše*. Zagreb: Globus, 1978.

MATIJEVIĆ, Stipan. *Argumenti za očuvanje i održanje Trijanonskog mirovinskog ugovora*. Subotica: Gradska štamparija i knjigovežnica, 1932.

MATKOVIĆ, Stjepan. *Izabrani portreti pravaša*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2011.

MATKOVIĆ, Stjepan. „Prilozi za politički životopis Ive Franka i evoluciju pravaštva”. *Časopis za suvremenu povijest* 40 (2008), br. 3: 1067-1086.

MILJAN, Goran; ŠUTE, Ivica. *Revolucionari i ubojice. Iz povijesti hrvatske nacionalističke emigracije u međuraću*. Zagreb: Srednja Europa, 2018.

MOSCATI, Ruggero, ur. *I Documenti Diplomatici Italiani. Settima serie: 1922-1935. Volume I (31 ottobre 1922 – 26 aprile 1923)*. Roma: La Libreria dello Stato, 1953.

PROKOPY, Imre. *A revízió és Délmagyarország*. Erdélyi Férfiak Egyesülete, 1933.

PROKOPY, Imre. „In memoriam Frank Ivo”. *Magyar Szemle* 38 (1940), br. 2: 150-151.

RAVLIĆ, Slaven. „Prva hrvatska emigracija”. U: *Tko je tko u NDH*, gl. ur. Darko Stuparić. Zagreb: Minerva, 1997, 478.

ROKAI, Petar; ĐERE, Zoltan; PAL, Tibor; KASAŠ, Aleksandar. *Istorija Mađara*. Beograd: Clio, 2002.

„Sachs-Petrović, Vladimir”. *Židovski biografski leksikon*, mrežno izdanje. Pristup ostvaren 16. 6. 2022. <https://zbl.lzmk.hr/?p=1917>.

SADKOVICH, James Joseph. *Italija i ustaše 1927. – 1937*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2010.

„Sarkotić (von Lovćen), Stjepan”. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”. Pristup ostvaren 16. 6. 2022. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=54630>.

STEINER, Lajos. *Felsőmagyarország és a revízió*. Erdélyi Férfiak Egyesülete, 1933.

ŠAKIĆ, Vlado; DOBROVŠAK, Ljiljana, ur. *Leksikon hrvatskoga iseljenništva i manjina*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar; Hrvatska matica iseljenika, 2020.

TOMASEVICH, Jozo. *Rat i revolucija u Jugoslaviji 1941-1945. Okupacija i kolaboracija*. Zagreb: EPH; Novi Liber, 2010.

Prilog. Dr. Ivo Frank, *Hrvati i revizija* (prijevod s mađarskoga izvornika *A revízió és a Horvátság*)

Dr. Ivo Frank, Hrvati i revizija

Važni argumenti i dalekosežni prijedlozi koji su se pojavili u ovdje održanim predavanjima doprli su do visokih razina i znatno se razlikuju od svakodnevnih, često plitkih, rasprava o reviziji mirovnih ugovora. Bilo bi poželjno prikupiti ovdje obrađeni materijal kao vrijedan stručni materijal u znanstvenoj literaturi.

Čak i ako su u nekim slučajevima zaključci govornika bili prožeti određenim duhom nacionalnoga zanosa, unoseći u stvarnost najozbiljnijih aktualnih pitanja određene emocionalne aspekte koji izlaze iz okvira 100% revizijskih napora, moramo sve ovo prihvatiti s velikom zahvalnošću za rad koji je obavljen te za neumorno Erdeljsko društvo muževa Benedek Jáncso.⁸⁷

Teško je donijeti nove perspektive i dokaze u prilog revizijskom pokretu, a to za mene postaje tim teže jer moram izlagati u prilično uznapredovanoj fazi rasprave; ipak, vrlo sam zahvalan organizatorima serije predavanja što su mi dali priliku da ovako uglednoj mađarskoj publici objasnim stav Hrvata u vezi s revizijom.

Prije nego što započnem sadržajnu raspravu o dotičnoj stvari, dopustite mi da općenito iznesem stav hrvatske nacije po pitanju revizije.

Na temelju svoje tradicije, povijesti i nacionalnog razvoja, Hrvati se smatraju dijelom zapadne kulturne zajednice i, pripadajući njima, pod utjecajem su snažno razvijenog prava i osjećaja za pravdu te zahtijevaju pravdu, slobodu i jednakost umjesto nasilja, ugnjetavanja i poniženja.

Najveći njemački državnik svih vremena, Bismarck, bio je dva puta u poziciji da kao pobjednik diktira uvjete mira poraženima. I 1866. i 1871. godine, u ime pobjedničke njemačke nacije, iskazao je najveću velikodušnost s predviđanjem mudrih državnika. Time je pobjedu brutalnih oružanih snaga ispunio etičkim sadržajem, pretvorivši ju u moralni trijumf i ujedno stvorivši za njemački narod doba mira od više od 40 godina briljantnog razvoja, s kojim se malo koje razdoblje u povijesti može uspoređivati.

Čini se, međutim, da su mirovni ugovori iz 1919. rođeni u ozračju mržnje i strasti, željeli su osvetu za četiri godine stalnih i ponižavajućih poraza, a psihoza rata još je trajala. Ponižavanje, upropaštavanje i uništenje bili su ideali koji su vodili pobjednike. Ugovori su bili obilježeni brutalnim nasiljem, nedostajalo im je milosrđe i velikodušnost, državnički stav i mudra umjerenost te nisu imali

⁸⁷ Benedek Jancsó (1854. – 1930.), mađarski pedagog, publicist, od 1916. dopisni član Mađarske akademije znanosti. Bio je promicatelj i organizator besplatnoga obrazovanja izvan mreže državnih i crkvenih škola, no najpoznatiji je po djelovanju na području manjinske politike i nacionalne povijesti.

moralnu ili etičku osnovu. Čak su i danas ti nečuveni mirovni uvjeti nezadovoljavajući za države pobjednice, htjeli su čak i mnogo više od toga; svojom težinom željeli su odrediti veličinu i značaj svoje pobjede. I željeli su učiniti nečuvene uvjete koje su mirovni ugovori usvojili u zakon kao međunarodno neupitne i vječne.

Na trajnu vrijednost i na dugoročno priznanje može računati samo to pravo i taj zakon koji se temelji na moralnoj odredbi i etičkoj osnovi. Tamo gdje to nedostaje zakon postaje bezakonje, zakon postaje nasilje. Kao što ono što nazivamo pravnim uređenjem države nije ništa drugo do suvremeni državni i društveni poredak, tako su i međunarodno pravo, odnosno obveze i prava utvrđena međunarodnim ugovorima, vanjski izrazi međunarodnih odnosa, posebice distribucije snaga. U oba se aspekta pravo prilagođava zakonima stalnog razvoja i njegova je postojanost nemoguća.

U svakom slučaju, nakon mirovnih sporazuma dogodile su se goleme promjene moći diljem svijeta. Prije svega, upečatljivo je i znakovito da bivši protivnici Centralnih sila više ne stoje ujedinjeni iza mirovnih ugovora. Prestala je solidarnost pobjednika i ustupila mjesto interesnim skupinama. Tabor naših protivnika, koji predstavljaju cijeli svijet, smanjio se na Francusku, Malu antantu i Poljsku. Ali čak i među Centralnim silama došlo je do nečuvene transformacije. To više nisu ponižene, bespomoćne, slabe, iznemogle i jadne države koje moraju poslušno izvršavati sve naredbe, pa i onih najnesposobnijih. Njemačka je obnovljena i ojačana, njezini unutarnji okovi razbijeni, a njezin svjetski položaj predstavljen silom i snagom; Mađarska, koja svjesno i dosljedno nastoji uzdrmati savjest svijeta, ponovno je rođena i konsolidirana, a konačno i Bugarska nepobjedivim zamahom teži zakonu i pravdi. Štoviše, čak je i Austrija, često podcijenjena i oslabljena marksizmom, nedavno pokazala svijetlo svjedočanstvo svoje otpornosti i državne samosvijesti.

S obzirom na to, sa sigurnošću se može reći da odredbe mirovnih ugovora ne odgovaraju međunarodnim odnosima u teritorijalnom, političkom ili gospodarskom smislu, nisu ništa drugo do izraz stvarnih zahtjeva, vanjskih oblika koji nisu u skladu sa silama na koje se oslanjaju, nemaju nikakvu moralnu osnovu i stoga, kao zastarjeli i ofucani anakronizmi osuđeni na smrt, moraju biti predmet revizije kako bi se spriječili katastrofalni događaji za svjetsku ekonomiju i kulturni svijet u cjelini.

Zastupnici hrvatskog naroda već su u nekoliko navrata iskazivali podršku tom stavu, ali su uvijek isticali da ih revizija zanima samo posredno. Za Hrvate revizija nije cilj, jer je moguće i to da se njome stanje Hrvata uopće neće popraviti. Za Hrvate bi revizija trebala biti vrlo prikladno oruđe za naš konačni cilj: ostvariti neovisnu, samostalnu hrvatsku državu.

Ovdje sam, nažalost, prisiljen zauzeti suprotno stajalište u odnosu na prethodnog vrlo uvaženog govornika dr. Kussbacha.⁸⁸ U svom vrlo zanimljivom

⁸⁸ Ferenc (Franz) Kussbach, jedan od čelnika Njemačkoga društva narodne kulture u Mađarskoj (mađ. A Magyarországi Német Népművelődési Egyesület).

objašnjenju bavio se i teritorijalnim zahtjevima mađarske revizije te je izrazio uvjerenje da će se oživljeno carstvo Svetoga Stjepana protezati od Karpata do Jadrana.

Vjerujem da je vrlo cijenjeni doktor bio suočen ne samo s težnjama hrvatskog naroda nego i s općenito prevladavajućom percepcijom vladajućih mađarskih krugova! Danas se navršava godinu dana otkako je g. Kórodi-Katona,⁸⁹ u istoj prostoriji, dao izjavu koja se vrlo svidjela publici, a pozivajući se na stav parlamentarnih i političkih čimbenika, da se mađarski revizijski naponi protežu samo do Dunava i Drave.

Kad sam u listopadu 1918., kao hrvatski pravaš u ime kralja Karla, razgovarao o hrvatskom pitanju s velikim mađarskim državnikom grofom Istvánom Tiszom, tim najistaknutijim predstavnikom mađarskog domoljublja, sedam dana prije njegove smrti, grof Tisza, duboko shrvan događajima koji su se brzo odvijali, dao je izjavu da je nakon dugog i teškog unutarnjeg promišljanja došao do uvjerenja da Hrvatima treba dati pravo na samoopredjeljenje u najširem obliku. Hoće li Hrvati u budućnosti biti u kontaktu s Mađarima, ili u kojem obliku, mora se u potpunosti prepustiti Hrvatima. Zadaća je mađarskog naroda pak svim raspoloživim sredstvima poduprijeti Hrvate u teškoj borbi koja će se voditi za njihovu egzistenciju.

Tako je govorio grof István Tisza u vrijeme kada je Mađarska (Ugarska) već bila u ugroženoj situaciji, ali još uvijek u svom punom integritetu.

Možda nijedan drugi ne-Mađar ne želi tako žarko i intimno kao ja, da uskrсне dugovječno carstvo Svetoga Stjepana u svom starom svjetlu i veličini, i zato osjećam za pravo, pa čak i dužnost, skrenuti pozornost mađarske javnosti na opasnost takvih izjava, pogotovo ako one ne dolaze s odgovorne pozicije. Petnaest godina zajedničkog stradanja duhovno je zbližilo mađarski i hrvatski narod. U radu u kojemu smo se međusobno prosvjećivali, došli smo toliko daleko da smo uspjeli pomiriti interese dvaju naroda. Međusobno povjerenje ni na koji način ne smije biti narušeno, a borba za hrvatsku neovisnost ne smije se kočiti neodgovornim izjavama.

Tu borbu Hrvati vode gotovo jedno stoljeće, u obliku pokreta za političku emancipaciju pod starim kulturnim vladama Austrije i Ugarske, a danas u obliku očajničke revolucionarne borbe pod divljom balkanskom vladom. Nikakva zemaljska sila ne može natjerati Hrvate da odustanu od svog cilja, samostalne, jedinstvene hrvatske države, a iako se danas borba vodi isključivo protiv velikosrpskih težnji, oni bi se odmah okrenuli protiv onih koji bi željeli zapriječiti hrvatske težnje za samostalnošću i nezavisnošću. A i na kraju, što znači osam županija? Mađarskoj malo, Hrvatskoj sve. Želimo se boriti rame uz rame s Mađarima za ideju revizije – a to nije mala stvar, iskoristit ćemo sav svoj utjecaj i u Bačkoj, Baranji i Banatu, kao i među otocima Hrvata zapadne Mađarske, zajedno ćemo raditi na ponovnom ujedinjenju Zapadne Mađarske

⁸⁹ János Kórodi Katona (1890. – 1961.), mađarski političar i državni službenik, istaknuti član najsnažnije Stranke nacionalnoga jedinstva.

i Vojvodine s maticom. Borit ćemo se za vas i s vama dok ne pobijedite ili do revizije Trianonskog ugovora, za njegovu najpotpuniju ekonomsku i političku reparaciju i u najvećoj mogućoj mjeri u teritorijalnom smislu, ali samo kao slobodna neovisna nacija. Može li se danas u tom pogledu postići stopostotni rezultat, upitno je, ali po meni nije toliko važno vraćaju li se ta pogranična područja s tuđinskim jezicima ili ne, jer je pravi poziv i velika povijesna misija Mađara sasvim drugačija.

Na ruševinama bivše Austro-Ugarske Monarhije, čija je zadaća bila zauzastaviti panslavensku poplavu koja je tekla prema zapadu i istodobno spriječiti napredovanje germanizma prema jugu, tu zadaću prije ili kasnije mora preuzeti nova formacija. Jer nema sumnje – premda sam primoran proturječiti prethodnom izvjestitelju – da je pannjemačka opasnost jednako prisutna i prijeti malim narodima u dolini Dunava koliko i panslavenske težnje! Ako bi uspjela ujediniti alpske Nijemce s carskim Nijemcima putem Anschlusa, ujedinjena Njemačka bi se protezala od Baltika do Karsa. Taj bi germanski div vršio nepremostivi pritisak na jug, a nikakva zemaljska sila ne bi ga mogla spriječiti da napreduje prema Jadranu. Hrvati i Slovenci koji rijetko naseljavaju krš koji se proteže od Drave do mora, lagano bi se zakotrljali na putu 75 milijuna Nijemaca. U trenutku kada bi njemačka poplava stigla do Jadrana, hrvatski bi sat otkucao i Mađarska bi bila potpuno zatvorena prema zapadu, čak temeljitije nego u slučaju jugoslavensko-češkog koridora. Slična opasnost prijeti i od pravoslavnog panslavizma. Mi Hrvati, iako etnički Slaveni, prvenstveno se osjećamo samo kao Hrvati i ne osjećamo nikakvo rasno zajedništvo s pravoslavnom Slavenom kojeg se bojimo i prema kojem nemamo povjerenja. Jednako je proizvoljno nas Hrvate nazivati Slavenima po panslavenskoj koncepciji kao i tvrditi da smo Nijemci ili Mađari koji govore hrvatski.

Podunavskim narodima prijeti pravoslavno slavenstvo s istoka. Mi smo Hrvati tu opasnost instinktivno prepoznali prije 50 godina i stoga dosljedno odbacivali jugoslavenstvo, tu preteču panslavizma. Zabijeni između ova dva golema ujedinjena bloka, mi, mali narodi doline Dunava, osuđeni smo na propast i nestanak. Takav razvoj stvari mora se onemogućiti, a to je velika zadaća Mađara. Budući da se sudetske Nijemce ne može dugo sprječavati da se ujedine s Njemačkom, Mađari će postati najjači čimbenik bivše monarhije, čija će visoka zadaća biti formirati jezgru budućeg jakog međunarodno razvijenog poretka te organizirati i voditi brojčano slabije nacije oko sebe, preuzimajući vodeću ulogu, osiguravajući neovisnost svake od njih, kako bi stvorili političko i ekonomsko jedinstvo koje u svakom pogledu ispunjava svoju svrhu.

Pitanje revizije nije samo pravovremeno nego i akutno. Time ne želimo reći da je već pred svojim konačnim rješenjem, ali ako uzmemo u obzir da su službena Italija i Engleska već stale na njezinu stranu, njezina implementacija ne bi trebala dugo kasniti. Službeni stav država zainteresiranih za pitanje revizije je da se ona može stvoriti samo mirnim putem i evolucijom uz suglasnost svih dionika. S druge strane, države Male antante prijete da će se reviziji suprotstaviti oružanim snagama. Međutim, toga se ne biste trebali bojati. Nisam pozvan

komentirati situaciju u Čehoslovačkoj i Rumunjskoj, ali sam tim više upoznat sa situacijom u Jugoslaviji i znam da, čak i ako se te prijetnje shvate ozbiljno, one nisu opasne.

Od gotovo 13 milijuna stanovnika, samo 37% su Srbi, a i oni su samo djelomično spremni podržati politiku srpskih generala koji pate od megalomanskog ludila. Ostatak stanovništva, Hrvati, Slovenci, Albanci, Makedonci, Crnogorci, ako su danas možda i razoružani i pod stalnim terorom Srba, već vode neprestanu borbu za svoju nacionalnu slobodu i žude za povoljnom prilikom koju oružani sukob može pružiti i ponuditi način da se ovo državno čudovište, poznato kao Jugoslavija, rastrgne na komadiće. Dalmacija, Hrvatska, Slavonija, Slovenija, Crna Gora, bivši teritorij Kosova⁹⁰ i Makedonija, ako se Jugoslavija umiješa u rat, postat će neprijateljski teritorij za Srbe, te će se srpske trupe, ako se uopće uspiju organizirati, morati povući iza Drine i Dunava.

Uvjeti ne mogu biti puno povoljniji ni za Čehe i Rumunje. Stoga nema mjesta malodušnosti. Često čujemo s mađarske strane da se ne smijemo i ne možemo pokrenuti jer će nas inače Mala antanta zauzeti, pa ćemo izgubiti i ono što nam je ostalo; naoružani smo, što možemo protiv milijunske vojske Male antante?

Ako prijetnje Male antante shvatimo ozbiljno i cijelu problematiku pretočimo u brojke, u koje dodamo milijune vojnika Male antante, njihovih deset tisuća topova, stotine tisuća strojnica i dobiveni iznos suprotstavimo broju od trideset tisuća vojnika mađarske vojske, tada bi naravno naši izgledi bili beznačajni, a revizija beznadna.

Ali u stvarnosti, mala rascjepkana Mađarska je u biti kompaktnija, nacionalno jedinstvena država, puno jača i zdravija od bilo koje članice Male antante, i puno veća nego što bi odao njezin teritorij, dok je Jugoslavija samo golem teritorij bez Jugoslavena.

Zbog toga je često primjetno malodušje jednako deplasirano kao i pretjerani optimizam, a u Jugoslaviji već postoji snažno nezadovoljstvo koje poprima sve više prijeteci oblik i snažno utječe na unutarnju političku situaciju. To ne znači da je tamo zora uoči revolucije. Ali znakovi raspada se neprestano množe. S obzirom na to da vođa Srba u Hrvatskoj Svetozar Pribićević, oličenje svesrpske ideje, nekadašnji krvnik Hrvata i preteča centralizma, danas živi u Parizu kao emigrant i razgovara s Eduardom Herriotom⁹¹ o jugoslavenskom federalizmu; s obzirom na to da je Herriot već dobio taj plan i da očevi i skrbnici jugoslavenskog carstva, Seton Watson⁹² i Weeckham Steed,⁹³ smatraju fe-

⁹⁰ Frank ovdje aludira na područje nekadašnjega Kosovskog vilajeta, administrativne jedinice unutar Osmanskoga Carstva.

⁹¹ Édouard Herriot (1872. – 1957.), francuski političar, premijer Francuske 1924. – 1925., 1926. i 1932.

⁹² Robert William Seton-Watson (1879. – 1951.), britanski politički aktivist i povjesničar koji je odigrao važnu ulogu u poticanju raspada Austro-Ugarske Monarhije te nastanka Čehoslovačke i Kraljevine SHS nakon Prvoga svjetskog rata.

⁹³ Henry Wickham Steed (1871. – 1956.), engleski novinar i povjesničar. Urednik *The Timesa* 1919. – 1922.

deralizam jedinim spasiteljem jugoslavenske države; ako vidimo da i stare srpske stranke, uviđajući opasnost, postaju federalisti da bi spasile državu, onda moramo vidjeti da ta državotvornost propada i održava se na životu samo po zakonu nemoći. Jugoslavenska država je isto što i Trianonski mirovni ugovor, prijevara, anakronizam.

A ako se federalizam materijalizira, to stvarno označava početak kraja. Svako oružje koje im savezni ustav stavi u ruke, Hrvati će upotrijebiti za postizanje svog konačnog cilja, ujedinjenja Dalmacije, Bosne, Hrvatske i Slavonije u jedinstvenu slobodnu državu.

Moguće je da će se oba pitanja, revizija i hrvatski problem, riješiti u isto vrijeme. No, također je lako moguće da će hrvatsko pitanje prvo doći na dnevni red i dobiti rješenje koje je za nas povoljno. U tom slučaju, iznimno ćemo biti zahvalni za pomoć koju su nam Mađari tako obilato pružili u našim borbama i mobilizirat ćemo cjelokupni naš nacionalni, moralni i politički utjecaj da uništimo granice Trianona. To će nam diktirati ne samo prijateljstvo i solidarnost, nego je ujedno u interesu hrvatskog postojanja. Pogled na kartu može svakoga uvjeriti da je u sadašnjoj situaciji Slavonija s tri strane okružena srpskim teritorijima.

Sa sjevera i istoka, Baranja, Bačka, Banat, a na jugu, preko Mitrovice, okruženi su Srbijom, pa najizvorniji interes Hrvata nalaže da moraju poduzeti sve moguće korake da Vojvodinu vrate Mađarskoj. Ali sigurnost hrvatstva također zahtijeva da Mađarska iz rješenja pitanja revizije izađe što snažnija i moćnija.

No, ako se pak revizija dogodi prije rješavanja hrvatskog pitanja, mi ćemo Hrvati u svakom slučaju računati na najdalekosežniju moralnu potporu Mađarske.

Mađarski narod je u ratu izgubio mnogo, ali mi Hrvati smo izgubili sve osim svoje nacionalne samosvijesti. Ali sve dok je imamo, živi i naša vjera u uskrsnuće i slobodu!

SUMMARY

Ivo Frank and the Revision of the Treaty of Trianon

Using several sources that have not been referred to often in Croatian historiography, such as Ivo Frank's brochure *A revízió és a Horvátság (Croats and the Revision)*, this paper analyses Frank's interwar positions on Croatian-Hungarian relations and the Treaty of Trianon, with the accompanying historiographical contextualisation. Using an analytical approach, an attempt was made to determine the reasons why Frank abandoned his originally anti-Hungarian political activity in favour of political cooperation with the Hungarians, and to present his vision of future Croatian-Hungarian relations within the frame of Central Europe. As a politician active in the period before the collapse of Austria-Hungary, Frank was a typical Frankist Rightist, even participating in the famous tearing down of the Hungarian flag near the Zagreb railway station in 1895. However, due to the changed geopolitical situation, and following experiences gained in Graz and Vienna, and later while living in Budapest, he made a tactical manoeuvre in the post-war years, attempting to achieve the goals he had set down earlier. He believed that the Croatian Question in monarchist Yugoslavia, as well as the long-term foreign policy of a potential independent Croatian state, could hardly be resolved without cooperation with Hungary, which he considered the central factor of the Central European political order, and this can be clearly seen in the brochure *A revízió és a Horvátság*. In addition to the sources and other relevant literature, the analysis presented in the paper is based on certain Hungarian interwar newspapers (*Pester Lloyd* and *Pesti Napló*) and periodical publications (*Budapesti Szemle* and *Magyar Szemle*), which were found by searching digitised materials. The addendum contains a complete translation of Frank's brochure from Hungarian to Croatian.

Key words: Ivo Frank; political emigration; Hungary; Treaty of Trianon; revisionism